

O scrisoare inedită către dr. Ioan Rațiu și o corectură necesară unei note critice

GHEORGHE BICHICEAN

În galeria personalităților politice și culturale românești din Transilvania, numele IOAN RAȚIU ocupă un loc de onoare. În aceeași măsură în care este numele mai multor personalități, poate crea confuzii pe care nu ne permitem să le considerăm decât neintenționate, dar care se pot datora unei tratări nu tocmai aprofundate a problemei în studiu. Ne limităm la trei personalități pe care ne permitem să le cităm: dr. Ioan Rațiu (1828–1902), participant la revoluția română de la 1848, conducătorul delegației românești de la Viena în anul 1892 pentru a prezenta „Memorandum”-ul; Dr. Ioan Rațiu (1869–1916), profesor la Blaj, doctor în filosofie, istoric literar; Ioan Rațiu (1841–1900), profesor și cleric român, a studiat în Blaj și Viena, secretar al mitropoliei¹. Au trăit în aceeași perioadă, iar numele lor este în egală măsură legat de Blaj, de unde și confuziile care se pot ivi, una din ele fiind cea care ne-a determinat să facem această corectură necesară.

În anul 1990 apărea lucrarea Vasile Pârvan, *Studii de istorie medievală și modernă*, ediție îngrijită, note și indici de Lucian Nastasă². Notele domniei sale sunt marcate prin paranteze drepte și înserate la sfârșitul fiecărui text³. Eroarea pe care o semnalăm și care se cere a fi corectată privește nota la studiul *O întâmpinare la articolul „A. Papiu Ilarian și decorațiunile de la 1850”*⁴. Reproducem în întregime această notă: „Ioan Rațiu (1828–1902), unul dintre fruntașii politici transilvăni, participant la Revoluția de la 1848. În mai 1892 a condus delegația românească la Viena pentru a prezenta Memorandumul. A manifestat interes pentru viața și activitatea lui Papiu Ilarian: Ioan Rațiu, *Viața și activitatea lui Alexandru Papiu Ilarian*, în „Unirea”, Blaj, 1902, nr. 43–52; 1903, nr. 16 și 38–52; idem, *Alexandru Papiu Ilarian și tinerimea română academică din Cluj*, în „Luceafărul”, 1905, nr. 1–2; idem, *Papiu și adunările de la Blaj*, în „Transilvania”, Sibiu, 1920, p. 784–796. Aici Vasile Pârvan se referă la articolul lui Rațiu, *Alexandru Papiu Ilarian și decorațiunile de la 1850*, apărut în „Luceafărul”, II, 1903, nr. 1, p. 4–6; II, nr. 2, p. 24–26”⁵.

Autorul căruia i se atribuie studiile despre viața și activitatea lui Alexandru Papiu Ilarian nu este cel ale cărui date biografice sunt înserate în notă. Ele aparțin dr. Ioan Rațiu, doctor în filosofie, profesor la gimnaziul din Blaj. În lipsa altor

Despre Dr. Ioan Rațiu, profesorul din Blaj, puține date și anul morții la Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea*, București, 1940, sub voce.

¹ Vasile Pârvan, *Studii de istorie medievală și modernă*, ed. Lucian Nastasă, București, 1990, *Ibidem*, p. 21 (Notă asupra ediției).

² *Ibidem*, p. 286–290.

³ *Ibidem*, p. 290.

surse biografice este suficient să răsfoim presa timpului în care dr. Ioan Rațiu a publicat chiar respectivele studii.

Profesorul din Blaj, dr. Ioan Rațiu, s-a născut în Dobâca la 10 mai 1869, într-o familie de țărani. Școala primară a făcut-o în satul natal, iar liceul la Cluj, unde s-a susținut cu lecții date elevilor și un mic stipendiu al Asociațiunii Transilvane pentru Literatură Română și Cultura Poporului Român. Urmează Literele la Universitățile din Cluj și Graz, devenind absolvent (1895) și apoi doctor în filosofie (1900).

La 7 septembrie 1895 este numit profesor provizoriu la institutele de învățământ din Blaj. Din 1897 este profesor supleant la Institutul pedagogic și școala superioară de fete, iar prin ordinul consistorial nr. 470 din 22 februarie 1898 este numit profesor ordinar definitiv în aceeași instituție. Din 1900, când este numit prin ordinul consistorial nr. 957 din 3 martie și până la moarte, dr. Ioan Rațiu a fost profesor la gimnaziul din acest centru cultural românesc – Blaj.

Ca o recunoaștere a intensei activități istorice și literare, a fost ales secretar al despărțământului Blaj al Asociațiunii, din 1906 membru al secției literare, iar din 1909 în comitetul central al societății ASTRA.

În neuitata zi de 11 ianuarie 1917 (stil nou), Al. Ciura rostea cuvântul funebru în catedrala din Blaj⁹. Cu acest prilej amintea activitatea istorico-literară a dr. Ioan Rațiu, profesorul din Blaj care s-a stins din viață la 9 ianuarie, lucrările acestuia, din care se cuvine să precizăm: *Viața și operele lui Andrei Mureșanu*, Blaj, 1900; *Poezia idilică*, 1901; *Studii și biografii*, 1904; *Vasile Cârlova*, 1905; *Timotei Cipariu*, 1905; *Ioan Rusu*, Blaj, 1907; *Vasile Fabian Bob*, Blaj, 1907; *Dascălii noștri*, Blaj, 1908; *Blajul*, Brașov, 1911¹⁰. Alături de V. Onițiu și Al. Ciura a colaborat și la redactarea altor lucrări¹¹.

Asupra vieții și activității lui Alexandru Papiu Ilarian a pregătit „un frumos studiu istorico-literar” care trebuia să apară sub auspiciile ASTRA. Studiul a fost publicat integral în „Unirea” începând cu nr. 43 din 25 octombrie 1902, care deschide seria articolelor *Alexandru Papiu Ilarian (27 sept. 1828 – 23 oct. 1877)*, în comemorarea a 25 de ani de la moartea acestuia.

Publicarea studiului continuă cu mici întreruperi până la finele anului 1903¹². Aceste întreruperi vin să confirme o dată în plus că autorul studiilor despre Al. Papiu Ilarian este dr. Ioan Rațiu, profesorul din Blaj. În nr. 3/1903 al revistei „Unirea” o notă ne atenționează: „Fiind autorul absent: din Blașiu, în n-rul trecut (nr. 2, n.n.) nu s-a putut continua studiul despre A<lexandru> P.<apiu> I<liarian>”¹³. În numărul 38 din 19 septembrie 1903 dr. Ioan Rațiu însuși justifică de astă dată cauza

⁹ Al. Ciura, *Dr. Ioan Rațiu. Cuvânt funebru rostit în catedrala din Blaj*, la 11 ianuarie 1917, în „Unirea”, XXVI, nr. 2, 13 ianuarie 1917, p. 1–3. Periodicele care, de-a lungul anilor, au publicat studiile doctorului Ioan Rațiu, au fost îndoliate la moartea acestuia. În același număr din „Unirea”, menționat anterior, apare cronică *Dr. Ioan Rațiu (1869–1917)*, p. 4. „Transilvania” publică, de asemenea, cronică *Profesorul Dr. Ioan Rațiu* (XLVII, nr. 7–12, decembrie 1916, p. 167–168). „Luceafărul” avea întreruptă apariția până în anul 1919.

¹⁰ Al. Ciura, *op. cit.*, p. 2. Vezi și „Transilvania”, XLVII, nr. 7–12, decembrie 1916, p. 167–168. Recenzia unora dintre aceste lucrări este făcută de Octavian C. Tăslăuanu în revista „Luceafărul” VII, nr. 23, 1 decembrie 1908, p. 558; X, nr. 19, 1 octombrie 1911, p. 441.

¹¹ Octavian C. Tăslăuanu, *Dr. I. Rațiu și Al. Ciura – Poetică și legendar poetic pentru școlile medii și institutele pedagogice*, în „Luceafărul”, X, nr. 23, 1 decembrie 1911, p. 534. (Recenzie).

¹² Vezi „Unirea” XII, nr. 43–52, octombrie-decembrie, 1902, XIII, nr. 1, 3, 5, 6, 38–52, 1903. În nr. 50 din 13 decembrie 1902, p. 418–419, apare necrologul la moartea memorandistului dr. Ioan Rațiu. De asemenea, în „Luceafărul”, I, nr. 12, 15 decembrie 1902, Octavian Goga semnează articolul *Dr. Ioan Rațiu*, la moartea acestuia (p. 177–178).

¹³ „Unirea”, XIII, nr. 3, 24 ianuarie 1903, p. 29 (n.r.).

care a determinat întreruperea publicării articolelor începând cu nr. 7: „Fiind ocupat cu culegerea de documente, chiar pentru lucrarea de față, de la n-rul 6, am fost împedecat de a mai continua până în prezente. Acum reluând firul întrerupt al studiului despre A<lexandru> P.<apiu> I<larian>, voiu a-l duce mai de parte, până la sfârșit, ca astfel redactarea din „Unirea” să fie completă, și cetitorii noștri, deși pe scurt, să-l aibă întreg studiul. La acestea mai adaug, că în curând va apărea, cu ajutorul preabunului Dumnezeu, studiu întreg asupra vieții și activității lui A<lexandru> P.<apiu> I<larian> și în volum, prelucrat și esențial amplificat cu o mulțime de date nou, interesante și necunoscute. Autorul”¹¹.

Concomitent cu studiul publicat integral în revista „Unirea”, dr. Ioan Rațiu semna în „Luceafărul” pe 1903, numerele 1 și 2, articolul *Alexandru Papiu Ilarian și decorațiunile de la 1850*¹², care a prilejuit lui Vasile Pârvan să facă o „întâmpinare” în nr. 4 din 15 februarie¹³. Ceea ce nouă ne-a dat ocazia cuvenitei rectificări privind autorul studiilor despre viața și activitatea lui Al. Papiu Ilarian, cu care Vasile Pârvan a polemizat. Dorim ca această necesară corectură să fie considerată astfel cum autorul acestor rânduri o dorește – onestă și plină de bunăvoință.

Demersul nostru privind studiul dr. Ioan Rațiu asupra vieții și activității lui Alexandru Papiu Ilarian nu se oprește însă în acest punct. Am menționat anterior că, în perioada februarie–septembrie 1903, profesorul din Blaj a întrerupt publicarea articolelor în „Unirea” fiind, după propria-i mărturisire, ocupat de culegerea a noi documente și informații despre Al. Papiu Ilarian¹⁴. Pentru că trebuiau completate o serie de lacune, dr. Ioan Rațiu însuși scria: „Se nasce acum o serie de întrebări importante, anume: cum a fost Alexandru Papiu, ca profesor? ce rol a putut avea în creșterea tinerimii studioase concredută lui și soților săi? ce principii profesa el în această calitate? pe scurt, ce activitate a dezvoltat dânsul în timpul și oficiul acesta?”¹⁵.

Pentru a răspunde la aceste întrebări a apelat la foști elevi ai lui Papiu Ilarian. Unele răspunsuri au fost folosite, altele nu, cum rezultă din studiul publicat, urmând a fi cunoscute prin intermediul lucrării ce trebuia să apară. Scrisoarea pe care o publicăm răspunde exact la întrebările pe care dr. Ioan Rațiu le considera necesare a fi lămurite¹⁶.

Între foștii elevi și apoi colaboratori ai lui Papiu Ilarian, cărora Ioan Rațiu le-a adresat, prin scrisori, rugămintea de a-i da informații necesare, se numără și senatorul M. L. Adamescu din Piatra Neamț. Dat fiind conținutul deosebit de important al acestei scrisori, o prezentăm integral¹⁷.

Ibidem, nr. 38, 19 septembrie 1903, p. 381.

¹² „Luceafărul”, II, 1903, nr. 1, p. 4–6, nr. 2, p. 24–26. După ce, tot în această revistă dr. Ioan Rațiu publică, în anul 1905 (nr. 1, Adaus la „Luceafărul”, nr. 1, p. I–III; nr. 2, Adaus la „Luceafărul”, nr. 2, p. 49–51). *Alexandru Papiu Ilarian și tinerimea academică din Cluj*, în anul 1920 apare postum în „Transilvania”, LI, nr. 10, octombrie 1920, p. 784–796, articolul *Papiu și adunările naționale de la Blaj*, se pare prin grija fostului său elev Al. Lupeanu.

¹³ Vezi republicarea la Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 286–290.

¹⁴ „Unirea”, XIII, nr. 38, 19 septembrie 1903, p. 381.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 3, 24 ianuarie 1903, p. 29.

¹⁶ Am intrat în posesia scrisorii cu totul întâmplător. Achiziționând, ca filatelist un plic cu o frumoasă ștampilă de Piatra Neamț (1903), am avut surpriza să găsim în interior și scrisoarea care-i aparținea.

¹⁷ Am adaptat ortografia, fiind mai ușor de citit.

1903 iulie 29. Piatra Neamț. Scrisoarea lui M. L. Adamescu către profesorul Ioan Rațiu din Blaj cuprinzând amintirile sale despre fostul său profesor Alexandru Papiu Ilarian.

„1903. iulie 29. Piatra-N.”

Îmi cer scuze de întârzierea răspunsului la onor. d-voastră scrisoare din 25 iulie 1903. Am fost în excursie prin munții noștri și numai acum am revenit acasă.

Asupra întrebărilor ce-mi faceți despre mult regretatul meu profesor și amic Alecsandru Papiu Ilarian, pe care am avut ocasiunea a cunoaște, vă notez cele următoare:

Al. Papiu Ilarian, după recomandațiunea fostului inspector general al școlilor din Principatul Moldaviei, dl Aug. Treb. Laurian, a fost chemat ca profesor de Istoria dreptului roman, la Facultatea juridică din Iași, care stătea în același local cu Liceul național (Academia). În același timp, 1858, venise și dl. Petru Suciș și fiindcă și acesta dorea să fie numit tot la Dreptul roman, au fost preferat acesta din urmă, iar Papiu Ilarian a rămas pentru istoria universală în liceu, clasa V. VI și VII și Dreptul penal și comercial la Facultatea juridică (p. 1.).

El era foarte nemulțumit de Catedra Dreptului penal, dorind să aibă Dreptul roman, pentru care spunea că a fost chemat.

Pe lângă el erau profesori, Petru Suciș de Dreptul roman, Ist<oria> drept<ului>, pandecte și digeste; Simion Bărnăuș, Dreptul, Dreptul natural, public și privat, Dreptul internațional și Dreptul ghintelor; au mai urmat Th. Veria, dr. Oct. Teodor și Mazescu.

În liceu, cursurile de Istorie le făcea cu mult devotament și în special cursul de Istoria antică îl făcea degajat de orice prejudecii religioase, care-i atrăgeau observarea superiorilor. Elevii, între cari eram și eu, îl ascultau cu multă atențiune și dragoste.

În timpul uneia din lecțiuni, când explica despre Moise și cele Zece Table, inspectorele general, venit de alții, intră în clasă fără să fie observat de elevi și profesor, văzând modul de predare a lui Papiu și atențiunea încordată a elevilor, exclamă: Da ce faci Alecsandre? Predau istoria îi răspunse. D-apoi astfel se predă copiilor? No! eu nu știu a spune minciuni, îi răspunse Papiu.

Următoarele lecțiuni au fost continuate de inspector, iar Papiu rămăsese la Catedra de Drept penal și comercial, la care n-a stat mult, fiindcă a fost numit jurisconsult al statului Moldovei, iar eu am fost atașat pe lângă el ca ajutor, în care funcțiune a stat până în anul 1862, când, odată cu unificarea Ministerului Moldovei cu cel Muntenesc, a trecut ca procuror pe lângă Curtea de Casațiune din București.

Papiu Ilarian a fost iubit și respectat nu numai de elevii și (p. 2) studenții săi, dar și de toți acei ce-l cunoșteau.

Era foarte nervos și violent, însă cu studenții era bun și prietenos, nu putea să sufere nici o contrazicere.

Om de un caracter ferm și drept, nu putea să sufere nici o nedreptate. Ca funcționar era foarte devotat serviciului, adesea mergea cu devotamentul până la exces.

Eu, care eram un bun prieten al lui Papiu, adesea interveneam pentru ca să-l pot calma.

Cu multă durere și pasiune făcea amintire despre suferințele fraților noștri din Transilvania; ba chiar se revolta, când își aducea aminte despre suferințele îndurate pe timpul revoluțiunii și de execuțiunea părintelui său.

Devotamentul său și natura sa violentă, adesea l-au pus în conflict cu funcționarii înalți pe care îi avea de colegi. Astfel, era un om foarte drept, onest și prietenos. Despre erudițiune este obștește cunoscut și apreciat.

Terminând aceste note restrânse, vă rog să primiți încredințarea stimei și distinsei considerațiuni ce vă păstrez.

ss. M. L. Adamescu” (p. 3)

<Nota:>

Hârtia scrisorii are liniatură comercială, cu filigran ORIGINAL ROYAL MILL și o coroană.

<Adresa:>

Domnului Ioan Rațiu, doctor în filosofie
și profesoru licealu
Blășiu (Balázsfalva)

Via Predeal

Transilvania

<Recomandată: R Piatra N. No 519>

<Pe verso>

M. L. Adamescu

Senatoru <și ștampila cu monograma M.L.A.>